

סיפור ההצלחה הפיני

מאז הגיחה מצלה של ברית המועצות וטיפסה במהירות אל פסגת הדירוג העולמי פינלנד היא מופת לשיפור החינוך הבית ספרי. אם פעם סבלה ממערכת חינוך נחותה וממבנה בירוקרטי מנופח שייצר חינוך גרוע ופערים גדולים, הרי שהיום היא מדרוגת ראשונה בין כל מדינות OECD במבחני פיזה (בחינה בין-לאומית שעוברים תלמידים בני 15 באוריינות שפה, מתמטיקה ומדעים) ומצטיינת בפיזור שוויוני מאוד של הישגים – אפילו בקרב תלמידי מהגרים, שמספרם הולך וגדל.

חוקר המדיניות הפיני פאסי סאלברג (Sahlberg) תיאר לא מכבר כיצד פינלנד שינתה מאז שנות השבעים את מערכת החינוך המסורתית שלה והפכה אותה "למודל של מערכת חינוך מודרנית במימון ציבורי, המאופיינת בשוויוניות נרחבת, באיכות גבוהה ובשיעור השתתפות גבוה – וכל זאת בעלות סבירה". יותר מ-99% מהתלמידים הפינים משלימים היום בהצלחה את החינוך הבסיסי המחויב על פי חוק וכ-90% משלימים לימודי תיכון. שני שלישים מהבוגרים האלה נרשמים לאוניברסיטאות או למוסדות פוליטכניים מקצועיים. יותר ממחצית מהאוכלוסייה הפינית הבוגרת משתתפת בתכניות לחינוך מבוגרים, והמדינה מממנת 98% מעלות החינוך בכל הרמות.

פער ההישגים הגדול שאפיין את התלמידים הפינים בשנות השבעים – והיה קשור קשר הדוק למעמדם החברתי-כלכלי – נסגר בהדרגה הודות לרפורמות שפינלנד עשתה בתכניות הלימודים משנות השמונים ואילך. ב-2006 כבר עמדה השונוּת בין בתי ספר בפינלנד בסולם המדעים של פיזה על 5% בלבד, בעוד שממוצע השונוּת בין בתי ספר במדינות OECD אחרות היה כ-33% (שונוּת גדולה בין בתי ספר מוזהה בדרך כלל עם פערים חברתיים).

גם השונוּת הכללית בהישגי התלמידים הפינים קטנה מן השונוּת המאפיינת כמעט את כל המדינות האחרות ב-OECD, למרות העלייה החדה שחלה בשנים האחרונות בשיעורי ההגירה לפינלנד ממדינות בעלות רמות חינוך נמוכות, התפתחות שאילצה את בתי הספר הפיניים להתמודד עם מגוון לשוני ותרבותי גדול יותר. בהקשר זה מחקר עדכני מראה שמספר הילדים המהגרים או תלמידים ששפת אמם אינה פינית מתקרב בכמה בתי ספר עירוניים ל-50%.

אף על פי שרוב המהגרים מגיעים משוודיה וממדינות דומות לה, הצמיחה המהירה ביותר מ-1990 ואילך נרשמה דווקא בקהילות המהגרים מאפגניסטן, בוסניה, הודו, אירן, עירק, סרביה, סומליה, טורקיה, תאילנד ווייטנאם. מהגרים חדשים אלה דוברים יותר משישים שפות, ובכל זאת הישגיהם החינוכיים של פינלנד עולים בהתמדה וגם נעשים שוויוניים יותר.

[...]

שיפור ההוראה

השקעות גוברות בהכשרת מורים החלו בשנות השבעים, בציפייה שמורים יעברו מתכניות הכשרה בנות שלוש שנים לתכניות לימודים של ארבע עד חמש שנים. במהלך שנות התשעים עשתה פינלנד שינוי גדול נוסף בהכשרת המורים שמטרתה הייתה לחדד את ההתמקדות בהקניית מיומנויות מסדר גבוה, כגון פתרון בעיות וחישיבה ביקורתית ללומדים מכל מיני סוגים. השינוי יושם באמצעות תכניות לימודים לתואר שני מחקרי. הכנת המורים למקצוע מבוסס מחקר הייתה העיקרון המרכזי שעמד ביסוד ההתפתחויות בהכשרת המורים בפינלנד.

מועמדים להוראה נבחרים על בסיס תחרותי מתוך מאגר של בוגרי מכללות – רק 15% מן הפונים מתקבלים – ולומדים לתואר בוגר בתכנית הכשרה שנמשכת שלוש שנים. לימודיהם מסובסדים במלואם, ובנוסף הם זוכים למלגת מחיה. בניגוד למצב בארצות הברית, שם מורים צוברים חובות כדי ללמוד מקצוע שישתכרו בו שכר נמוך או לחלופין משתלבים במקצוע בלא הכשרה רבה (אם בכלל). פינלנד החליטה להשקיע בכוח הוראה מעולה, והיא עושה זאת באמצעות גיוס המועמדים הטובים ביותר ומימון הלימודים שלהם. המקומות בתכניות להכשרת מורים נחשקים מאוד, ולעולם לא חסרים מועמדים.

הכשרת המורים כוללת עבודה אקדמית נרחבת בשיטות הוראה – ברגש חזק על שימוש במחקר המבוסס על הפרקטיקות העדכניות ביותר – ולפחות שנה של ניסיון קליני בבית ספר אוניברסיטאי. בתי הספר האוניברסיטאיים הללו – "בתי ספר לדוגמה" – נועדו לפתח

ולנסות שיטות חדשניות וכן לטפח מחקר בתחומי הלמידה וההוראה. המורים לומדים שיטות מחקר כדי שיוכלו "לתרום להגדלת כושר פתרון הבעיות של מערכת החינוך".

ב"בתי ספר לדוגמה" פרחי ההוראה משתתפים בקבוצות לפתרון בעיות – מאפיין שכיח בבתי ספר פיניים. הקבוצות מנהלות מחזורים של תכנון, פעולה ורפלקסיה/הערכה, המחוקקים לכל אורך תכנית ההכשרה ומשמישים מעין אב טיפוס למה שיתכננו המורים עבור תלמידיהם שלהם – הנדרשים לשלב בלימודיהם סוגים דומים של מחקר ועיון. למעשה, המערכת כולה נועדה להשתפר באמצעות רפלקסיה מתמדת, הערכה ופתרון בעיות ברמת הכיתה, בית הספר, העיר והמדינה.

ענינה קרלנג-האונד "עקב כבד אונד:
איך פינלנד גנבה מלכת הוראה
ולמפרת חקקה", יוני פרקל (תרגום),
הפ-התימן פרס 5, ינואר 2011.

... איך תנאי העבודה בכיתה?

"בכיתה 22 תלמידים, והתנאים הנלווים משתנים. המינימום הוא

כמובן לוח הגיר הישן והטוב ומקרן. בדרך כלל למורה יש גם מחשב. התלמידים רשאים להשתמש במחשבים האישיים שלהם, ובחלק מהכיתות יש מחשבים המיועדים לתלמידים".

והשבר?

"המשכורת הממוצעת בפינלנד היא כ-2,700 אירו (כ-13,500 ש"ח). מורה מרוויח בין 2,300 ל-3,150 אירו. מורה ותיק המלמד במשרה מלאה מגיע למשהו כמו 3,400 אירו".

איך את מסבירה את ההישגים המצוינים של תלמידי פינלנד במבחנים הבין-לאומיים?

"חלק מהסיבות לכך הן החינוך המצויין שיש למורים. לרובם, ואפילו לגננות, יש תואר שני. ויש לנו חופש להחליט כיצד ללמד. המורה יכול לבחור בעצמו את דרך הלימוד המועדפת עליו, את השיטות וחומרי העזר הנחוצים, הספרים המומלצים וכו'. מובן שיש הגבלה תקציבית ואי-אפשר לרכוש ספרים חדשים בכל שנה, אבל יש הרבה מאוד חופש ועצמאות. זו נקודה שאני מאוד מעריכה ואוהבת במקצוע שלי".

גן עדן ממש. אין בכלל בעיות?

"בזמן האחרון הבעיה הגדולה ביותר היא בעיית הרעש בכיתות, שנגרם על ידי מספר קטן של תלמידים. אבל אני לא מודאגת.

נפתור גם את זה". איוור וילד-אלן,

מורה בבית-ספר צבארי בפינלנד

הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 8) (השתתפות רשויות מקומיות בתמיכה במוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים), התשס"ז-2007

1. בחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953, בסעיף 11, האמור בו יסומן "א" ואחריו יבוא:

"(ב) קבע השר לפי סעיף קטן (א) סדרים ותנאים לתמיכת המדינה בתקציבי שעות הלימוד של מוסדות חינוך מוכרים שאינם מוסדות חינוך רשמיים (בסעיף זה – מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים), בשיעור יחסי לתמיכת המדינה בתקציביהם של מוסדות חינוך רשמיים דומים, יחולו הסדרים, התנאים ושיעורי התמיכה שנקבעו כאמור גם על תמיכתן של רשויות מקומיות בתקציביהם של מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים הפועלים בתחומן".

תיקון סעיף 11 בחוק חינוך ממלכתי
("חוק גבייה")

טבלה 3. הוצאה ממוצעת לתלמיד בישראל ובמדינות ה-OECD (2008, בדולרים, במונחי כוח קנייה)

שלב חינוך	ממוצע OECD	ישראל	הפרש	תלמידים (באלפים)	פער כספי (במיליארדי דולר) – אומדן ראשוני
יסודי	6,741	5,060	1,681	886	1.5
על-יסודי	8,267	5,741	2,526	624	1.6
סך הכול	15,008	10,801	4,207	1,510	3.1

זבולון אורלב, יו"ר הוועדה:

אני זוכר שבאופן אינסטינקטיבי תמיד בשיחות בינינו, אמרתי שחסרים 7 – 8 מיליארד שקלים. על פי בדיקה ראשונה, לא בדיקה מדעית – הזהיר אותי יובל וורגן לומר שהכול מסויג, וההשוואה היא בכוח קנייה לא בתמ"ג – ההשוואה בכוח הקנייה היא מחסור של 3,1 מיליארד דולר. במכפלות זה נותן סדר גודל של 11 או 12 מיליארד שקלים. אני הייתי חסכן כנראה כשאמרתי רק 7 מיליארד שקלים. יכול להיות שאני סוחר איתי את המספר הזה משנים רבות. אבל, לדעתנו, זה סדר הגודל. זה יכול להיות מיליארד יותר, מיליארד פחות, או שני מיליארד יותר או שני מיליארד פחות.

שר החינוך גדעון סער:

בבקשה, יש תקציב המדינה. העניין בידיכם. פעם גם אתם יכולים להביא כסף.

היו"ר זבולון אורלב:

זה נכון. קודם כל, אנחנו צריכים לדעת לעצמנו מה פחות או יותר חסר לנו. ההשוואה היא לפי 2008. שוב, צריך לומר שב-2009 וב-2010 – ואני יודע שגם לפי הצעת התקציב ב-2011 – לא רק שמגמת הקיצוצים בחינוך הופסקה, אלא שיש תוספות למערכת החינוך, ועל כך אנחנו תמיד ברכנו את שר החינוך שהביא את ההישג החשוב הזה. אבל, עדיין מתברר שככל שאנחנו מנסים להגדיל את תקציב החינוך, מדינות ה-OECD מגדילות את התקציב בקצב הרבה יותר מהיר.

חשוב גם לומר שהיו ניסיונות במערכת החינוך ובוועדות כאלו ואחרות – למשל, בוועדת דברת – כשניסו לרבע את המעגל, או לעגל את הריבוע ולומר שבאותו תקציב נתון היום במדינת ישראל אפשר להגיע לתוצאות חינוכיות אחרות. אני לאורך כל הדרך סברתי שהנחת היסוד הזאת היא הנחה שגויה לחלוטין. תמיד אפשר להתייעל. אבל, הבעיה הבסיסית, הגדולה והאסטרטגית במדינת ישראל היא לא הבעיה של ההתייעלות, אם כי תמיד צריך להתייעל, וטוב שתהייה התייעלויות. בסופו של דבר, הבעיה הבסיסית היא ההשקעה של מדינת ישראל בחינוך כשהנתון שצריך להיות תמיד הוא לא ההשקעה הכללית, אלא השקעה פר תלמיד, כי ביחס למדינות אירופה אצלנו מספר הילדים למשפחה הוא הרבה יותר גדול באופן משמעותי ממספר הילדים למשפחה באירופה. לכן, שם משקיעים באופן יחסי פחות בחינוך. יש להם פחות ילדים. אנחנו משקיעים יותר בחינוך, יש לנו יותר ילדים.

שר החינוך גדעון סער:

[...]

ומה הבסיס הזה? שני נתונים שצריכים להטריד אותנו מאוד. הנתון האחד הוא נתוני ההשקעה כפי שהגדיר היושב ראש פר תלמיד, מאחר שנתוני הגידול הטבעי, שיעור הילדים למשפחה הוא לא דומה בכלל לזה שקיים במדינות ה-OECD. למשל, ב-20 השנים האחרונות שיעור בני ה-5 עד 24 גדל בכ-40%. בדרך כלל, במדינות ה-OECD האוכלוסייה בגיל הזה מתכווצת. המשמעות היא משמעות מרחיקת לכת על כל הפרמטרים, אפילו עלביו. במדינת OECD ממוצעת כמעט לא צריך להשקיע, או בכלל לא צריך להשקיע, במבני חינוך חדשים. במדינת ישראל אנחנו יודעים שאחד הסעיפים המשמעותיים מבחינה תקציבית בהשקעה זה הקמת מבנים חדשים. אגב, בכל המגזרים. כמובן בצורה שונה בכל המגזרים. אבל, בכל המגזרים. צריך לשים לעובדה שבהשקעה ביחס לתוצר הגולמי, אנחנו נמצאים פחות או יותר במקום ממוצע יחסית למדינות ה-OECD, וכאשר אנחנו בוחנים את ההשקעה פר תלמיד, אז אנחנו נופלים לתחתית, או בין המדינות שנמצאות בתחתית הדירוג מבחינת ההשקעה הממוצעת.

[...]

כדאי להתייחס לכמה נקודות לגבי שכר המורים. ראשית, אחוז השעות הפרונטאליות במדינת ישראל נמוך ביחס למדינות ה-OECD בכל שכבות הגיל. היקף המשרה על פי הדוח, עומד על 600 שעות שנתיות לעומת כ-950 שעות בניו-זילנד, יותר מ-700 באנגליה ואירלנד. נכון שעבודת מורה איננה מסתכמת בשעות פרונטאליות. אבל, זה תמיד אינדיקציה להיקף, ואני פשוט מציג כאן את הנתון הזה. השכר בכל שכבות הגיל מהקדם יסודי עד התיכון הוא דרמטית נמוך לעומת הממוצע של מדינות ה-OECD. זאת מציאות שאנחנו חייבים לתקן. אני רוצה להגיד שגם לאחר שנשלים את רפורמת אופק חדש שבאופן משמעותי משפרת את שכר המורים, עדיין נהיה רחוקים. אנחנו נעלה מ-50% ל-63% מהממוצע של מדינות ה-OECD בשכבת הגיל הזאת, וזה כמובן נתון. אם הייתי צריך לבחור את אחד הפרמטרים בעולם שבו צריך לבחור מהי ההשקעה העדיפה, צריך לרכז את המאמץ בנושא הזה.

[...]

אני רוצה לסכם את הנקודה הזאת. אנחנו חיים בעולם של משאבים מוגבלים. בעולם הזה אתה צריך להשקיע כל שקל נוסף ולשאול לאן הוא יגיע. למשל, יש נושא שמופיע של מספר תלמידים בכיתה. בנושא הזה אנחנו חריגים לרעה במרכאות לעומת מרבית מדינות ה-OECD.

פרומוקום
משרד החינוך
294
20/11/17